

Rudenko S. The Production Potential of the Agricultural Enterprises: Economic Nature and Role in Shaping the Economic Potential

The existing scientific views on the economic substance of the capacity of enterprises and production potential role in shaping the economic potential of the agricultural enterprises are considered in the article. The basic principles of disclosure of the productive potential of the agricultural enterprises economic substance are grounded. These principles are helping to identify composition of enterprise potential elements and components. Also they explain nature and relationship between such components. The methodological controversy of the enterprise potential disclosure is eliminated by the usage its typology. This typology divides the potential of agricultural enterprise for basic and functional. The production potential place in the hierarchy of the basic potentials of the enterprise is grounded.

Keywords: *enterprise potential, agricultural enterprises potential typology, hierarchy of potentials, production potential, basic and functional potentials.*

Рецензент: Майданевич Ю.П., д.е.н., доцент.

УДК 338.431.84: 636.2.034

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ РАЦІОНАЛЬНИХ РОЗМІРІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ МОЛОЧНОГО НАПРЯМУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

**СМІГУНОВА О.В., АСПИРАНТ*,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМ. ПЕТРА ВАСИЛЕНКА**

Постановка проблеми у загальному вигляді. Однією з найактуальніших проблем сільськогосподарського виробництва взагалі та молочного скотарства, зокрема, є підвищення рівня концентрації виробництва та визначення оптимальних розмірів господарств. Вирішення зазначених проблем дасть можливість забезпечити конкурентоспроможний розвиток сільського господарства. Адже покращення показників конкурентоздатності галузі можливе за умови підвищення окупності витрат із розрахунку на одиницю виробленої продукції. Останнє ж можливе за рахунок вибору оптимальних показників чисельності поголів'я великої рогатої худоби та раціональних масштабів виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Взагалі, першим,

---

* Науковий керівник – к.т.н., проф. Турченко М.М.

хто спробував вирішити проблему визначення раціональних розмірів сільськогосподарських підприємств був німецький економіст Й.Г. Тюнен [8]. Він на основі групувань та застосування математичних розрахунків розробив так звану модель Тюнена, яка пояснює розміщення сільськогосподарського виробництва відносно ринків збуту продукції.

Вагомий вклад у формування методики визначення раціональних розмірів сільгоспідприємств зробив російський економіст О.В. Чайнов [9]. Його методичний підхід, який на сьогодні має назву розрахунково-варіативний метод, ґрунтується на виявленій ним залежності транспортних витрат, місця розташування виробництва та сумарних виробничих витрат від земельної площі підприємства.

Дослідженням проблеми встановлення раціональних розмірів сільськогосподарських підприємств взагалі, та молочних ферм зокрема, в останні роки присвячено праці багатьох науковців. Це питання досліджується в різних аспектах: вирішення продовольчої безпеки (Андрійчук В.Г., Месель-Веселяк ВА.Я., Гуторов А.О.) [1,6,2], вирішення проблеми бездефіцитного балансу гумусу в ґрунті (Гурченко М.М. [7]) та ін. Водночас залишаються остаточно невирішеними питання подальшого вдосконалення оптимізації розмірів новостворених аграрних формувань різної спеціалізації.

Формулювання цілей статті. Ціллю статті є узагальнення світового досвіду щодо теоретичних аспектів формування раціональних розмірів підприємств молочного напрямку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під терміном «розмір сільськогосподарського підприємства» розуміють його масштаби, які визначаються показниками розміру підприємства. Основними показниками розміру сільськогосподарського підприємства є показники величини валової продукції сільського господарства у натуральному та вартісному виразах, а також площа землекористування.

Взагалі, для визначення сільськогосподарського підприємства як великого, середнього чи малого необхідно виявити основні та допоміжні показники, а також напрямок спеціалізації підприємства. Так, основними показниками розміру сільськогосподарського підприємства молочного напрямку слід вважати поголів'я молочного стада великої рогатої худоби та площа сільгоспугідь; допоміжними – чисельність тварин на відгодівлі, загальну кількість і кількість

скотомісць для одночасного утримання худоби; чисельність племінної худоби, площу пасовища [2].

При визначенні раціональних розмірів сільськогосподарських підприємств необхідно спиратися на принципи і критерії раціональності. Принципи раціональності визначаються надбаннями теорії і практики щодо цього питання. Так, процес раціоналізації розмірів сільськогосподарських підприємств обов'язково має відповідати принципам законності, економічності, соціальної спрямованості, збалансованості елементів ресурсного потенціалу, компактності, сталості, екологічності, керованості та історизму.

Критерії раціональності – це підстави, за якими оцінюється раціональність розмірів. Узагальнюючи наукову думку, можна виділити наступні критерії раціональності розмірів сільськогосподарських підприємств: реальність (мають бути практично досяжними), науковість (мають базуватися на принципах раціональності), сталість, достовірність та прогресивність [74,84, 95].

Визначення раціональних розмірів сільгоспідприємств має враховувати певний критерій оптимальності (оптимізації). Залежно від поставленої мети та вихідних даних застосовують найбільш прийнятний критерій оптимальності: максимум прибутку; максимум чистого доходу; максимум приведенного прибутку; максимум виручки від реалізації; максимум валового доходу; мінімум приведених витрат; мінімум затрат праці тощо.

При обґрунтуванні раціонального розміру сільськогосподарського підприємства користуються наступними загальнонауковими методами: статистичним, монографічним, розрахунково-варіантним, розрахунково-конструктивним та ін.

Розглянемо перелічені методи.

1. Статистичний метод. Реалізується шляхом обробки статистичних річних звітів сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм та розмірів. Дані масової обробки дають можливість установити міру залежності результативності господарської діяльності підприємства від його розміру. Недоліки статистичного методу: можливість відображення необ'єктивних даних у річних звітах і, як наслідок, неможливість встановити точні результати господарювання; немає можливості точного встановлення міри і способу впливу розміру підприємства на його результативність; результати такого аналізу не відповідають прямо на питання про раціональні розміри сільськогосподарського підприємства.

2. Монографічний метод. Метод базується на вивченні досвіду підприємств, господарська діяльність яких дала найкращі результати. Проте досвід таких передових господарств, на жаль, не є масовим. А отже, недоліком такого методу є ймовірність того, що висока результативність їх господарської діяльності є наслідком будь-яких інших, часто випадкових, факторів, окрім розмірів.

3. Розрахунково-варіантний метод. Для молочної галузі розробляють кілька варіантів проєктів різних за розмірами підрозділів, зокрема ферм. У кожному варіанті визначають величину витрат виробництва, які залежать від спроектованої ферми (внутрішньо фермські та транспортні). Обирають той варіант, за яким витрати є мінімальними. При обчисленні змінних витрат у всіх варіантах розрахунків постійними і незмінними приймаються всі інші умови господарювання, за виключенням параметра розміру даного підрозділу (для ферми – поголів'я худоби). При цьому мінімальна сума визначених змінних витрат з розрахунку на 1 голову худоби (на фермі) показує раціональний (оптимальний) варіант розміру даної ферми.

Наприкінці, беручи за основу параметри передового господарства відповідного виробничого типу, проводять уточнення розмірів виробничих підрозділів, виробничої та організаційної структури підприємства з урахуванням спеціалізації, організації земельної території господарства на перспективу.

4. Розрахунково-конструктивний метод. На підставі узагальнення даних про наявні ресурси, визначених резервів підвищення ефективності господарювання та інших факторів, а також попередніх розрахунків планових показників визначають параметри сільськогосподарських підприємств на перспективу відповідно до їх виробничих типів та напрямів спеціалізації.

Висновки. Умови для ефективного ведення сільськогосподарського виробництва та підвищення конкурентоздатності молочної галузі, зокрема, на внутрішньому і зовнішньому ринках можуть бути створенні лише в раціональних за розмірами сільськогосподарських підприємствах. При визначенні раціональних розмірів сільськогосподарських підприємств необхідно спиратися на принципи і критерії раціональності. Найбільш застосовуваними методами при обґрунтуванні раціональних розмірів сільськогосподарських підприємств взагалі та підприємств молочної галузі, зокрема, є статистичний, монографічний, розрахунково-варіантний, розрахунково-конструктивний методи.

Література

1. Андрійчук В.Г. Надконцентрація агропромислового виробництва і земельних ресурсів та її наслідки / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 3–9
2. Гуторов А.О. Економічне обґрунтування раціональних розмірів сільськогосподарських підприємств: теорія та практика : монографія / А. О. Гуторов; Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. - Х. : Міськдрук, 2012. - 376 с.
3. Забугин Н.Н. Экономическое обоснование размеров землевладений и землепользований сельскохозяйственных предприятий Краснодарского края: дис.. ...канд. экон. наук:08.00.05 / Забугин Н.Н. – М., 2002. – 153 с.
4. Каган А.М. Методические рекомендации по формированию оптимальных размеров сельскохозяйственных организаций / А.М. Каган, А. В. Колмыков, А. А. Муравьев. – Минск: Ин-т системных исслед. в АПК НАН Беларуси, 2009. – 76 с.
5. Месель-Весеяк В.Я. Оптимальні розміри сільськогосподарських формувань промислового типу в Україні / В.Я. Месель-Весеяк // Економіка АПК. – 2008. – № 3. – С. 13–20.
6. Турченко М.М. Стратегічна ринково-підприємницька трансформація внутрішнього середовища сільських агломерацій Богодухівщини: Колективна монографія / за ред. М.М. Турченка. – Харків: Майдан, 2014. – 204 с.
7. Thünen J.H. Der isolierte Staat in Beziehung auf Landwirtschaft und Nationaloekonomie / J.H. von Thünen/ - Jena: Verlag von Gustav Fischer, 1910. – 680 S.
8. Чайнов А.В. Оптимальные размеры сельскохозяйственных предприятий / А.В. Чайнов. – М.: Новая деревня, 1928. – 92 с.

References

1. Andriychuk V.G. (2009). NadkontsentratsIya agropromislovogo virobnitstva I zemelnih resursIv ta YiYi nasIdki [Overconcentration the agricultural production and land resources and its consequences]. EkonomIka APK – Agro-industrial complex. No 2, pp. 3–9 [in Ukrainian].
2. Gutorov A.O. (2012). EkonomIchne obGruntuvannya ratsIonalnih rozmIrlv sIlskogospodarskih pIdpriEmstv: teorIya ta praktikan [Economic justification of rational dimensions of agricultural enterprises: Theory and Practice]. Kharkiv: MIskdruk, p. 376 [in Ukrainian].

3. Zabugin N.N. (2002). Ekonomicheskoe obosnovanie razmerov zemlevladieniya i zemlepolzovaniya sel'skohozyaystvennykh predpriyatiy Krasnodarskogo kraya [The economic rationale sizes land tenure and agricultural enterprises of Krasnodar territory]. Moscow, p. 153 [in Russian].

4. Kagan A.M., Kolmyikov A. V., Muravev A. A. (2009). Metodicheskie rekomendatsii po formirovaniyu optimalnykh razmerov sel'skohozyaystvennykh organizatsiy [Guidelines on the formation of the optimal size of agricultural organizations]. Minsk: In-t sistemnykh issled. v APK NAN Belarusi, p. 76 [in Russian].

5. Mesel-Veselyak V.Ya. Optimalni rozmiiri sllskogospodarskih formuvan promislivogo tipu v UkraYinI [The optimal size of agricultural units of industrial type in Ukraine]. Ekonomika APK– Agro-industrial complex, No 3, pp. 13–20 [in Ukrainian].

6. Turchenko M.M. (2014). Strategichna rinkovo-pIdpriEmnitska transformatsIya vnutriShnogo seredovischa sllskikh aglomeratsIy BohoduhIvschini [Strategic market-business transformation internal environment of rural agglomerations Bohoduhivschyny]. Kharkiv: Maydan, p. 204 [in Ukrainian].

7. Thünen J.H. Der isolierte Staat in Beziehung auf Landwirtschaft und Nationaloekonomie [Isolated State in relation to agriculture and Nationaloekonomie]. Jena: Verlag von Gustav Fischer, p. 680 [in Germany].

8. Chayanov A.V. Optimalnyie razmeryi sel'skohozyaystvennykh predpriyatiy [The optimal size of agricultural enterprises]. Moscow: Novaya derevnya, p. 92 [in Russian].

Смігунова О.В. Методичні засади визначення раціональності розмірів аграрних підприємств молочного напрямку: теоретичний аспект

У статті зроблена спроба узагальнити теоретичний світовий досвід щодо проблем визначення раціональних розмірів сільськогосподарських підприємств взагалі та молочних ферм, зокрема. При визначенні раціональних розмірів сільськогосподарських підприємств необхідно спиратися на принципи і критерії раціональності. Основними методами, якими користуються при обґрунтування раціональних розмірів сільськогосподарських підприємств, є статистичний, монографічний, розрахунково-варіантний, розрахунково-конструктивний.

Ключові слова: спеціалізація виробництва, концентрація виробництва, раціональні розміри, критерій оптимальності, критерій раціональності.

Смигунова Е.В. Методические основы определения рациональных размеров аграрных предприятий молочного направления: теоретический аспект

В статье сделана попытка обобщить теоретический мировой опыт по проблемам определения рациональных размеров сельскохозяйственных предприятий в целом и молочных ферм, в частности. При определении рациональных размеров сельскохозяйственных предприятий необходимо опираться на принципы и критерии рациональности. Основными методами, которыми пользуются при обосновании рациональных размеров сельскохозяйственных предприятий, статистический, монографический, расчетно-вариантный, расчетно-конструктивный.

Ключевые слова: специализация производства, концентрация производства, оптимальные размеры, критерий оптимальности, критерий рациональности.

Smigunova O. Determination of rational methodological principles which agriculture dairy: theoretical aspects

The article attempts to summarize the world theoretical experience problems regarding the definition of rational dimensions of agricultural enterprises in general and dairy farms in particular. In determining the size of rational agricultural enterprises should be based on the principles and criteria of rationality. The main methods used in the study of rational size of farms is statistical, monographic, cash-variant, settlement and constructive.

Keywords: production specialization, concentration of production, rational dimensions, optimality criterion, the criterion of rationality.

Рецензент: Красноручький О.О., д.е.н., проф.

УДК 65.012.

**ОЦІНКА РІВНЯ ЛОГІСТИЧНОГО
ОБСЛУГОВУВАННЯ СПОЖИВАЧІВ ПРОДУКЦІЇ
ВИРОБНИЧИХ ПІДПРИЄМСТВ**

**СУМЕЦЬ О.М., ДОЦЕНТ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА**

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасних умовах господарювання з урахуванням вимог, що формуються неоднозначним ринковим середовищем у визначеному секторі економіки, реалізація і неухильне дотримання логістичних правил на практиці можливі тільки за умови створення на підприємстві